

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 19.07.2020 Kabul/Accepted: 11.12.2020

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 35-55

1938-1946 YILLARI ARASI TÜRK ROMANINDA AŞKIN YORUMU: KUTSAL AŞK

Sibel KARADOĞANⁱ

Öz

Bu çalışmada 1938-1946 yılları arasında yazılan romanlarda “aşk” kavramına dönem içerisinde yüklenen anlamlar incelenmiştir. Tanzimat döneminden itibaren “Batılılaşma” olgusu Türk hayatının ve romanının temel dinamiği olmuştur. Cumhuriyet döneminde bu kavram, seküler bir dünya algısı üzerinden ilerlemiştir. Bir duygu tarihi olan bu çalışma, bahsi geçen değişim üzerinden “aşk” kavramının dönem romanlarında nasıl kavramlaştırıldığını anlamayı hedeflemektedir. Bu dönem romanlarında, özellikle popüler aşk romanlarında, bireyin hayatında nihai hedef olan ve kutsalın diliyle anlam bulan ancak kutsalın bireysel aşkın bizzat kendisi olduğu bir aşk tasarımı oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aşk, Roman, Sekülerizm, Cumhuriyet Dönemi.

Interpretation of Love in The Turkish Novel Between 1938 and 1946: Holy Love

Abstract

The concept of Westernization has been one of the basic dynamics of the Turkish life and Turkish novel since the beginning of the Tanzimat era. This study deals with the meanings attributed to the concept of "love" in novels written between 1938-1946. The love concept in Turkish novels followed a secular path in the Republican era. As the history of emotions, this study aims to find out how "love" was conceptualized in period novels under the influence of this secular perception. During this period, love was seen as the only means of happiness in an individual sense. 'Love' was changed into a sacred thing, especially in popular novels. This could be explained by the changes in the Turkish human profile as well as the changes in the type of relationship between men and women that the Republic aimed to create.

Keywords: Love, Novel, Secularism, Republic.

ⁱ Öğr. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, karadogansibel@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9124-0613

Giriş

1938-1946 yılları arası dönem tarihî sınırlılık olarak Atatürk'ün ölümü ile çok partili hayata geçiş yıllarıdır. Bu dönem edebî sınırlılık olarak siyasi sınırların çizdiği kültürel ortamın atmosferiyle aynı tarihî aralığa denk gelir. Çalışmaya konu olan bu dönem romanlarının değerlendirilmesi, bahsi geçen yılların edebî ortamını görmek kadar ortama hâkim olan siyasal ve kültürel atmosferi de değerlendirmeyi gerektirir. Nitekim bu yıllar, Batılılaşma odağında sosyal ve kültürel atmosferin belirleyicisi olan laik, pozitivist ve hümanist fikirlerin ideolojik olarak hâkim olduğu bir dönemdir. Atatürk ve İnönü dönemlerinin ideolojik olarak bulunduğu ortak payda laikliktir. Atatürk döneminin paradigması olan Türkçülük düşüncesine İnönü döneminde hümanist düşünce eşlik eder. Böylece Atatürk döneminden itibaren kültürel devrimlerin temel sacayağı olan pozitivist ve laik düşünceye İnönü döneminde hümanist fikrin eklenmesiyle kültürel dönüşümler Batılı ve seküler bir çizgide ivme kazanır. İnönü döneminin eğitim, sanat ve kültürel faaliyetlerinin dayandığı hümanist ve pozitivist düşünce, Tanrı mihraklı hayattan uzaklaşarak insan odaklı düşünsel ve kültürel ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

¹ Dolayısıyla çalışmaya konu olan Cumhuriyet dönemi romanlarını bu değişimin içinden okumak gerekir. Bu dönemde modern ve çağdaş insan, mistik² olandan uzak, insan merkezli bir dünya içinde şekillenen kültürel atmosferin içine yerleştirilir.

36

Cumhuriyet romanını siyasal ve sosyal dönüşümlerin zemin hazırladığı kültürel yansımalarla tasnif eden Yalçın, Cumhuriyet dönemi Türk romanını Ankara'da TBMM'nin açılış yılı olan 1920 ile başlatır ve 1946 çok partili hayata geçişe kadar ilk dönem olarak sınırlandırır. Yalçın, bazı araştırmacıların 1940 yılını yani Atatürk sonrası dönemi yeni bir kavşak olarak değerlendirdiğini söyler. 1940 yılı aynı zamanda Hasan Âli Yücel'in eğitim ve sanat faaliyetlerinde hümanist açılımı başlattığı tarihtir. Ancak edebiyatçılar açısından bu tarihsel aralıkta entelektüel malzemenin çok az farklılaştığı kanaatinde olan araştırmacı, dönemi bir bütün olarak değerlendirmenin daha doğru olduğunu dile getirir. Ona göre 1920'den 1946'ya kadar benzer düşünsel çizgide ilerleyen Cumhuriyet dönemi romancılarının hâkim söylemi, her alanda radikal değişimler yaşayan Türk toplumundaki değişimin art ve eş

¹ 1938'den sonra Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in faaliyetleriyle İnönü döneminin hâkim paradigması hâline gelen hümanizm, özellikle çeviri faaliyetleri ile yüzünü tamamen Batı'ya çeviren bir edebiyat ortamının doğmasına vesile olmuştur. Dönemin literatürüne Türk hümanizmi olarak geçen bu fikir, Batılı kültür unsurlarının halka benimsetilmesini amaçlar. Bu politikaların hedefi, "eski Yunan ve Roma Medeniyetine inilmek suretiyle "Batılılaşmak" olarak tarif edilmiştir". Böylece Atatürk döneminde millî kültür referanslı bir ulus yaratma projesi, hümanist düşünce etrafında evrensel bir ulus yaratma projesine dönüşmüştür. Aynı zamanda siyasal olarak Osmanlı döneminde Jön Türklerle başlayan pozitivism, Atatürk döneminden itibaren Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde laik bir devlet kavramına doğru ilerlemiştir. İktidarın kültürel reformları ve onun savunucusu olan pek çok aydının düşünceleri pozitivist ve seküler bir kültür algısı ile ilerlemiştir. (Şeker, 2000, s. 13, 14, 15, 89). İsmet Paşa döneminde özellikle laisizm ve hümanizm düşüncesinin etkin olduğu ideolojik ve kültürel söylem Özcan'ın da belirttiği gibi "dönemde resmî ideolojinin toplumu sekülerleştirmeye" yönelik düşünsel bir araç işlevi görmüştür (2014, s. 40).

² Mistisizm ya da gizemcilik, hakikate zihinsel ya da sıradan yollarla değil manevi bir deneyimle varılabileceğini ifade eden bir kavramdır. Gizemcinin varmak istediği hakikati ne felsefe ne de akıl açıklayabilir (Schimmel 2012, s. 22).

zamanlı muhasebesini yapmak ve hükümetin icraatlarının geniş kesimlere iletmektir. Romancıların tek bir sestem konuşması anlamına gelen bu durumun sonlanması ise ancak değişimin ya da çok sesliliğin olduğu siyasi dönem olan 1946 yılına denk düşer (2006, s. 16-19). Aktaş, 1923-1950 yılları arası Türk romanını değerlendirdiği yazısında bu tarihî aralığı iki döneme ayırır. Birinci dönem “Cumhuriyet romanının birinci evresi” yani “Atatürk devri romanı”dır. Atatürk sonrasında 1950’ye kadar olan dönem ise “Cumhuriyet’in ikinci dönemi” olarak tanımlanır. Aktaş, her iki dönemde Cumhuriyet romanına yön veren önemli romancılara değindikten sonra ikinci dönemde “yeni bir neslin eser vermeye başladığını”, “konu ve tema, sanat eğilimleri, üslûp ve teknik bakımından yeni arayışların, yeni yapılanmaların” ortaya çıktığını söylemekle birlikte “üslûp, teknik ve roman için gerekli derinliklerden yoksun piyasa romancılığının Cumhuriyet’in birinci döneminde olduğu gibi ikinci döneminde de devam etmekte” olduğunu dile getirir (1998, s. 679-691).

Çalışmanın sınırlarını oluşturan 1938-1946 yılları arası dönem Cumhuriyet’in ilk yıllarında oluşan roman geleneğinin hem biçim hem de içerik olarak devamı niteliğindedir. Bu dönem yazarlarının birçoğu Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren yazan isimlerdir. Bu sekiz yıllık dönemde 55 romancı ve yayımlanmış 180 kadar roman vardır. Tefrika edilen romanlar üzerinde durulmamıştır. Bir bütün olarak bu dönemin isimleri şu şekilde karşımıza çıkar: Abdülhak Şinasi Hisar, Osman Cemal Kaygılı, Selami İzzet, Halit Fahri Ozansoy, Oğuz Özdeş, Reşat Enis Aygen, Mükerrerem Kâmil Su, Ercüment Ekrem Talu, Mahmut Yesari, Muazzez Tahsin Berkant, Esat Mahmut Karakurt, Peride Celal, Hüseyin Nihal Atsız, Güzide Sabri, Orhan Seyfi Orhon, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ethem İzzet Benice, Reşat Nuri Güntekin, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hilmi Ziya Ülken, Yusuf Ziya Ortaç, Kemal Bilbaşar, Cevdet Kudret, Vedat Nedim Tör, Sait Faik Abasıyanık, Sermet Muhtar Alus, Fikret Arıt, Faik Baysal, Rakım Çalapala, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, Refi Cevat Ulunay, Sadri Ertem, Halide Nusret Zorlutuna, Samiha Ayverdi, Suat Derviş, Safiye Erol, Halide Edip Adıvar, Refik Halit Karay, Kerime Nadir, Aka Gündüz, Necdet Rüştü Efe, Şükûfe Nihal, Nahit Sırrı Örik, Cahit Uçuk, Feridun Fazıl Tülbentçi, Samim Kocagöz, Faruk Nafiz Çamlıbel, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Peyami Safa, Sabahattin Ali.³

Bu dönem romancılarının birçoğu ya aşkı romanlarının ana malzemesi yapmış ya da farklı bağlamlarda kadın erkek ilişkilerine romanlarında yer vermiştir. Bu geniş yelpaze içinde öncelikle incelememiz için seçtiğimiz romanların ana temasının aşk olmasına dikkat edildi. Fakat bu dönemde yazılan romanların büyük çoğunluğunun aşk temasını ana malzeme olarak kullanması malzemenin derinlikli olarak incelenmesi olanağına engel olduğu için aşk romanları kendi içinde tekrar gözden geçirildi. Bu aşamada ise edebiyat tarihinde farklı yönleriyle dikkat çeken isimler seçildi. Toplumcu gerçekçi bir yazar olarak değerlendirilen Sabahattin Ali; dönemin popüler romanının önde gelen isimleri Peride Celal, Muazzez Tahsin Berkant, Esat Mahmut Karakurt, Refik Halit Karay; mistik veya dine yönelen romancılar olarak değerlendirilen Samiha Ayverdi ve Safiye Erol ile çalışma sınırlandırıldı. Böyle bir

³ Bu dönemde yazılmış romanların bibliyografya çalışmaları için bkz. (Aydın 2002, s. 816-841; Yalçın 2006. 275-310).

seçim yapılmasının sebebi Safiye Erol ve Samiha Ayverdi'nin tasavvuf terminolojisini çok yoğun bir şekilde aşk tanımlamalarının ana malzemesi yapmasına rağmen bu bağlam içerisinde roman kahramanlarının yaşadığı aşkları hayatın merkezine koyarak dünyevî ve seküler bir aşkı yaşamalarıdır. Kahramanların yaşadığı aşk, bir duygu olarak mistik anlamlarla yüklü olsa da aşk deneyimi beşerî düzlemindedir. Aşklarını bu şekilde yaşayan âşık kahramanlar için aşk hayatın nihai ve tek anlamı olma özelliği kazanır. Edebiyat tarihlerinde toplumcu gerçekçi ve Marksist edebiyat sınırları içerisinde yer alan Sabahattin Ali'nin "İçimizdeki Şeytan" romanı aşkın kutsalın diliyle anlam bulması açısından dikkate değerdir. Dönemin en dikkat çekici popüler roman yazarları olan Muazzez Tahsin Berkant, Esat Mahmut Karakurt, Peride Celal ve Refik Halit Karay'ın aşk romanları ise dönemin aşk algısını tamamen yansıtan eserlerdir. Roman kahramanları için hayata anlam katan tek değer aşktır. Bu bağlamda incelemeye alınan eserler; Peride Celal'in "Ana-Kız" ve "Aşkın Doğuşu" romanları, Muazzez Tahsin Berkant'ın "O.. ve Kızı" ve "Perdeler" romanları, Esat Mahmut Karakurt'un "İlk ve Son" ile "Sokaktan Gelen Kadın" romanları, Refik Halit Karay'ın "Yezidin Kızı" romanı, Samiha Ayverdi'nin "Son Menzil" ve "Ateş Ağacı" romanları, Safiye Erol'un "Kadıköy'ünün Romanı", "Ülker Fırtınası" ve "Ciğerdelen" romanları ve Sabahattin Ali'nin "İçimizdeki Şeytan" romanlarıdır.

Çalışmaya konu olan romanların incelenmesindeki amaç, metinlerden siyasi bir analiz çıkarmak ya da romancıların söylemlerinde var olan içeriğin hükümetlerin desteğiyle oluştuğunu söylemek değildir. Cumhuriyetin kültürel arka planının Kemalist devrimlerin ardında aranması gerektiğini söyleyen Ahmet Oktay'ın Cumhuriyet'in kültürel ortamını şekillendiren şeyin bürokrasinin giyim kuşam zevkinden kadın erkek ilişkilerine kadar laik ve modern bir yaşam biçimi oluşturma isteğinin çoğu resmî ideolojiyi benimseyen Cumhuriyet yazarlarını da etkilemiş olabileceği düşüncesidir (1993: 11-14). Bu düşünceden yola çıkarak aşka yüklenen anlamın değişen insan ve değişen kadın erkek ilişkileri ile Cumhuriyet dönemi romanlarında yeni bir anlam kazandığı düşünülmektedir. Dönem içerisinde bu bağlamda değerlendirilecek aşk romanlarının oluşturduğu aşk algısı; yeni bir kadın erkek ilişkisini oluşturacak anlamlarla yüklüdür. Bu ise Türk edebiyatında yeni olan bir şey değildir. Tanzimat romanlarından itibaren romancılar eskiyi yıkmak yerine yenisini koymak adına dönüşümün merkezine öncelikle kadın erkek ilişkilerini yerleştirmişlerdir.⁴ Aşk romanları her daim okuyucuya hitap eden romanlar olmakla birlikte Türk romanı söz konusu olduğunda başlangıcından itibaren romancıların bu temayı bilinçli bir şekilde kullandığı düşünülmektedir. Yalçın, Cumhuriyet döneminde yazılan romanların yarısından fazlasının aşkı ana tema olarak seçmesini dolaylı olarak Türk sosyal hayatındaki çağdaşlaşma isteği düşüncesine bağlar. Nitekim aşk romanlarının sosyal değişime tesirinin birinci derecede etkin

⁴ Tanzimat romanından itibaren sosyokültürel alanda dönüşümü sağlamak ve Batılı anlamda bir toplum oluşturmak adına romancılar kadın erkek ilişkilerini, evlilik ve aile kavramlarını romanlarının tematik ana malzemesi yapmıştır (Saraçgil, 2005, s. 167). Böylece edebiyat yoluyla yeni bir aşk ve aile tasarımı okuyucuya sunulmuştur. Serpil Sancar da Cumhuriyet dönemi romanlarının sosyolojik okumasını yaptığı çalışmasında benzer hükümlere varır. Özellikle bu dönemde yazılan ve bürokratik elitlerin ve orta sınıfın okuduğu romanların Batılı anlamda bir aşk hayatı sunduğuna değinir (2012, s. 144).

rol oynadığını söyleyen araştırmacı, aşk romanlarının doğrudan veya aktif bir şekilde “okuyucunun dünya görüşüne ve zihniyetine tesir ederek onun gelecekte yapacağı davranışları yönlendirmekte” olduğunu ve aşk romanlarının ilgi çekici bir şekilde “doğrudan sosyal değişimin göstergesi” olduğunu söyler (2006, s. 221, 227). Aşk romanlarının bu dönemde (veya her dönemde) çokça yazılıyor ve hatta birçok baskısının yapıyor oluşu okuyucu açısından insani bir duyguya tekabül ediş ile ilgilidir. Fakat bu duygunun işleniş yazar açısından değerlendirildiğinde bireysel ve sosyal dönüşümün ana malzemesidir. Özellikle değişimin hedefindeki mistik, beşerî bir düzleme oturmayan aşk algısının modern hayatın yeni insanı için dönüştürülmesi gerekliliği yeni ve seküler bir aşk algısı ile mümkündür. Bu dönemde yazılan aşk romanlarının Yalçın’ın da ifade ettiği gibi çok fazla oluşu, değiştirilmek istenen sosyal hayatın kadın erkek ilişkilerinden geçmesine bağlanabilir.

Kutsal Aşk ve En Yüce Anlam

Aşkın kutsal olarak tanımlanmasında en dikkat çekici yön, aşk deneyimine ait kavramların beşerî kuvvetlerden üstün, doğaüstü, dinsel, mistik kavramlarla yan yana yürümesidir. Gasset, dinsel terminoloji ile aşk ve erotizmin dilinin bir alışveriş içerisinde olduğunu ve bu sürecin rastlantıya dayanmadığını söyler. Çünkü her iki süreç benzer ruhsal deneyimlerden kaynaklanır. Hem mistikler hem de âşıklar, yaşadıkları deneyimi aşkın (transandantal) bir tecrübe olarak hissederler. Her iki durumda bilinç, reel dünyadaki gerçekliği bir yana iterek tek bir amaca ya da nesneye odaklanmıştır. Bu yoğunlaşma anında zihnin kitlendiği hedef, nesne durumundan çıkarak içselleştirilir ki bu, birlik algısıdır. Birlik algısındaki âşık “kendi içinden değil ötekinin içinden yaşamaya başlar.” Dikkat kapanmış ve yoğunlaşmıştır. Dikkatin sınıksız kapanmasıyla sevginin imgesi içselleşir (2005, s. 44-49). Aşkı bu şekilde deneyimleyen âşık için aşk, insani aşkın ilahileştirilmesidir. Bu durumda aşktan beklenti ve ona yüklenen anlamlar yükselmiştir. İlahi aşkın doğasında var olan hissedişler beşerî aşka kayar. Tanrıda var olan sonsuzluk duygusu (ölümsüzlük), aşkın nesnesinden herhangi bir şey talep etmemesi, bencilliği ve beden hazzını geri plana itmesi şeklindeki hissedişler, insani aşka tanrısal nitelikler katılarak yorumlanır. Roman karakterlerinin âşığa ve aşka yüklediği bu anlamlar, duygunun çözümlenemez doğasından dolayı karakterlerin bu duyguyu rasyonel olarak anlamlandıramamasına ve dolayısıyla aşkın hissedilişini “transandantal” kavramlara göndermeler yaparak idrak ve ifadesine olanak tanır. Aşkın kutsal olarak yorumlanması ona mistik anlamlar yüklenmesi bu duygunun aşkın (transandantal) doğasıyla yakından ilgilidir.

İlahi aşk perspektifinden algılanan beşerî aşk algısı aynı zamanda ideal bir sevgiye vurgu yapar. İdealize edilmiş sevgide seven ve sevilenden bağımsız, aşk algısının yüceltilmesi söz konusudur. Bu aşk algısında işin içine reel dünyada algılanan gerçekliğin dışında başka bir gerçeklik karışır. Bu gerçeklik doğaüstüdür. Seküler algı ve dil yaşanan bu deneyimi ifade etmede yetersiz kalır. Dolayısıyla aşkın (transandantal) bir deneyimle yaşanan bu romantik deneyimi ifade eden âşıklar, geçirdiği ruhsal süreçleri aşkın ve mistik dilin ifadesinin en yoğun olduğu kutsalın diliyle anlatma yolunu seçerler. İncelenen romanlarda aşka atfedilen kutsal anlamlar, farklı görünümlemlerle karşımıza çıkar. Bir süreç içinde ilerleyen aşkın farklı anlarında,

farklı görünümeler olarak ortaya çıkan bu kutsallık, çoğunlukla aşkın başlangıç aşamasında “kader ve ezeliyet” fikirleriyle kendini gösterirken, kimi zaman ise aşkın en yoğun anında “sonsuz bir tanrısallık”, bunun yanında seküler dünyanın uzağında olan “cennet”te olma düşünceleriyle karşımıza çıkar. Bazen de bazı romancıların seven ve sevilenden bağımsız aşkın bizatihi kendisine kutsal manada anlamlar attığı görülmektedir. Ancak aşkı dinsel terminoloji ile kavramlaştıran ve dolayısıyla “kutsal”ı bir metafor olarak kullanan yazarlar, ona transandantal bir boyut katsa da bu durum döngüsel bir şekilde başladığı yer olan insana döner.

Âşık Ruhların Tanışıklığı

Özellikle Safiye Erol’un romanlarında aşk, değişen yoğunluklarda kutsal bir mahiyet arz eder. Aşkın farklı aşamalarında âşıklar, aşka bir kutsallık atfeder. Aşk bir süreçtir ve roman karakterlerinin aşkın başlandığı andan itibaren aşk, kutsal kelimelerin eşlik ettiği bir yolda ilerler. Roman kahramanlarının âşık olduklarını hissettikleri anda duygularının yükselişe geçmesi ve bazen sonlanmasına kadar aşkına eşlik eden kavramlar; “cennet”, “sonsuzluk”, “nur”, “Tanrı’dan gelen bir sezgi”, “göksellik”, “ruh”, “mukaddes”, lütfurabbani”, “sonsuzluk”, “kıyamet” gibi kutsal ve onunla ilintili kelimelerdir. “Ülker Fırtınası”nın kararsız, iradesiz âşığı Sermet’in Nûran’ı ilk gördüğü andan itibaren deneyimlediği duygu, gerçek dünyanın deneyimleriyle tarif edilemeyen insanüstü, kutsal, kendi iradesinden bağımsız bir mahiyet arz eder. Sermet’in Nûran’ı Boğaziçi’ndeki yalıda ilk kez gördüğü gecenin sabahı Sermet, Nûran’la konuşmak arzusundadır. Bu an Sermet için “kıyamet” anıdır. Zaman sınırlıdır dolayısıyla bekleyecek zamanı yoktur, o ulaşılması gereken mabuda ulaşmak gayesindedir: “O zaman kıyâmet ânı, ana baba günüdür ve işte kendisi, Sermet, hayatının böyle bir gününü yaşıyor, onun etrâfi çepeçevre yanmaktadır. Duramaz, münâsîp vakit saat bekleyemez.” (s. 37).

Benzer şekilde “Ciğerdelen” romanının âşığı Turhan, İngiliz bir ailenin evinde katıldığı çay davetinde, yanında oturduğu ve baktığı resimleri ona veren bir kadının elinden başka bir şey görmeden kendisini “Belki ancak iç âlemlerinde yaşayan ve hülyâlarının ihtişamıyla dudaklarına kadar dolup dolup taşan insanlar bu hâlimi anlar. Ben görülmemiş bir saâdet ve huzur içinde cennete göçmüş gibi idim.” (s. 26) şeklinde anlatır. Turhan’ın bu hissedışı, aşkın henüz başlangıç aşamasında kutsal olarak kendini hissettirmesidir. Bu durum, ilahi aşkla kendinden geçmiş bir mistiğin ruh hâlini hatırlatır.

Safiye Erol’un romanlarında özellikle aşkın başlangıcında aşk hâlinin aniden gelişi, herhangi bir koşul altında başlamaması ve bilinmezliği gibi durumlar, mistik ve tanrısal bir karakter arz eden “kader” ve “ezeliyet” fikrine bağlanır. Bu durum; aşkın koşulsuz olması yani, âşığın âşık olmasının bireysel olarak hiçbir sebebe bağlanmaması, âşığın sevgilisinden sevgisi karşılığında fiziksel veya ruhsal bir talepte bulunmaması anlamlarını içerir. Yazarın romanlarında aşkın sebepsizliğine, koşulsuzluğuna dair durumlar farklı şekillerde karşımıza çıkar. “Kadıköyü’nün Romanı”nın umutsuz âşığı Necdet’in Bedriye’ye olan aşkını “nasibi” (s. 161) olarak yorumladığı görülür. Çünkü bu aşkın belirleyicisi kendisi değil “yüksek bir makam” dan kumanda edilen, “doğrudan doğruya Allah’tan gelen bir ilham” dır (s. 141). Bu durum

âşğın kendi isteklerinin belirleyici olmadığı, iradesinin dışında bir gücün varlığıyla beliren bir aşk durumudur. Aynı şekilde yazarın “Ülker Fırtınası” romanında Nûran’ın aşkında belirleyici olan da aynı durumdur. Nûran’a aşkı kendi iradesinden bağımsız olarak rüya yoluyla zaten ilham edilmiştir. Sermet onu ilk kez gördüğünde aşk itirafında bulunmuş ve Nûran rüyasında daha önce gördüğü “an”ın gerçekleşmiş olduğunu anlamıştır. Sermet’in aşk itirafından sonra Nûran’ın aklında rüyasında gördüğü “benim esmer yüzlü kazâ ve kaderim” ifadesi belirir ki bu onun “alın yazısını peşinen okuması” olarak yorumlanır (s. 38). “Ciğerdelen” romanının Turhan’ı da Canzi’nin yüzünü bile görmeden varlığını hissettiği anda “yaman bir seziş kuvvet”iyle âşık olduğunu hisseder (s. 27). Turhan bu aşkın kaynağını kendi tercihi ve iradesinden bağımsız tanrısal bir kaynağa dayandırır: “Ey Yaradan! Benim topraktan gelme cismime, üflenen bir kandil gibi her an sönmeye namzet zihnime bu sonsuz açılışı, ebediyete doğru çağlayışı, bu dinmek bilmeyen yanıp yakılışı niçin verdim Tanrım?” (s. 49). Kaynağını tanrısal bir sezgi gücünden alan Turhan’ın bu aşkına “İlk defa gördüğüm bu sîmâ bana hayatta en çok tanıdığım yüz gibi geldi.” (s. 28) ifadesiyle ezeliyet fikri de eşlik eder.

Samiha Ayverdi’nin “Son Menzil” romanının melankolik ve iç dünyasına ait dengeyi yakalayamamış âşığı Hâşim, bir arayış içerisindedir. Arayışını sonlandıracak şey aşktır. Fakat anlatıcının vurguladığı gibi Hâşim bu aşkı kendine bile itiraf edemez. Ancak anlatıcı bu hissedişin Hâşim’in inkârlarına meydan okuyan “önüne geçilmez bir buyruk” bir “fermân” olduğunu söyler (s. 129). Anlatıcı, Hâşim’in içinde bulunduğu durumu, kendi iradesi dışında “zorlu bir kuvvet” (s. 130) olarak anlatır. Bu ifadelerin sunduğu anlam, aşkın ezelde yazılmış bir kader olduğu düşüncesidir.

Aynı yazarın “Ateş Ağacı” romanında aşkın başlaması yine kendini kader fikriyle gösterir. Romanın var olan bütün maddi hazları yaşamış ancak ruhunu doyuramamış ve dolayısıyla bir arayış içerisindeki âşığı Cemil, ruhani eşi olan Madame Juliette ile karşılaşmalarını siklon metaforuyla kendi seçimlerinin dışında bir güce bağlar. Siklonun sebep olduğu kuvvetli fırtına Madame Juliette’yi Fransa’dan Gemlik’e getirmiştir. Cemil’e göre bunun arkasında ne iş ne de gezip görme merakı aranabilir. “O, ebediyetten sürüklenip gelen ve bizi birbirimize bağlayan kopmaz bir kement.” tir (s. 150). Yani Tanrının hükmettiği bir kadedir. Cemil, bunu söylerken sonsuzluk kaynaklı bir bağın varlığıyla aşklarının ruhani yani kutsal yönünü vurgular. Kutsallığı vurgulanan bu aşk, Cemil’in zihninde “Bu kadını üç günden beri mi tanıyorum, üç seneden beri mi, yoksa üç asırdır mı berâberiz?” (s. 128) algısıyla ruhların tanışıklığını vurgulayan ezeliyet fikriyle perçinlenir. “Ateş Ağacı” romanında aşklarının imkânsız olduğunu düşünerek Madame Juliette’nin memleketine dönme isteğiyle kavuşulamamış hatta söylenememiş, dile gelmemiş bir aşk söz konusudur. Ancak Madame Juliette, dönüş için yola çıktıktan sonra rahatsızlanır ve kendini kaybederse bir hastaneye götürülmesini ister. Kendisini götüren şoför onu tek başına bir hastaneye götürmektense Cemil Bey’in evine götürür. O gece tesadüfen Cemil Bey’in yardımcısı Salih Mudanya’ya gitmiştir. Böylece âşıklar, aşklarını itiraf ettikleri bir gece geçirirler. Bu anlarda kader fikri sadece Cemil’de değil Madame Juliette’de de kendisini hissettirir. Madame, Cemil’den ayrılmak amacıyla Bursa’dan gideceği gece hastalanarak tekrar Cemil’e dönmesini esrarlı bir

durum olarak değerlendirir. Birbirlerinden kaçmalarına rağmen tekrar bir araya gelmelerini “Kaplumbağa sırtındaki kabuğunu nasıl taşırsa, biz de mukadderâtımızın, varlığımızdan kopmayan yükünü aynı sûrette sürüklüyor, taşıyorduk.” (s. 149) şeklinde ifade eder. Madame Juliette tıpkı Cemil gibi önüne geçemediği bir kaderin içinden kendini aşkın içinde bulur.

Romantik aşka yüklenen anlamlar, bir deneyim olarak aşka yüklenen yüceltme ile ilgilidir. Âşık, sevilen nesnesine yönelik hislerinin herhangi bir şey, yani alelade bir şey olmadığını hissettiğinde duygunun âşığın kendinden bağımsız, doğüstü bir güç vasıtasıyla kendisine geldiğini hisseder. Âşıklar bu aşk algısına, sevgililer aracılığıyla ulaşır. Sevgilinin âşıkta yarattığı ruhsal değişim aşka yüklediği anlamları şekillendirir. Bu aşk algısı genellikle karşımıza yine ezeliyet fikriyle çıkar. Sabahattin Ali’nin “İçimizdeki Şeytan” romanında Ömer, Kadıköy’den Köprü’ye giderken vapurda gördüğü Macide’ye ilk görüşte âşık olur. Ömer aşkını Nihat’a anlatırken “Onunla beni iradelerimizin üstünde bir bağın bağladığına eminim.” (s. 23) derken aşkına açık bir şekilde tanrısal bir boyut kazandırmasa da “iradenin üstündeki bağ” doğüstü olan bu gücü işaret eder. Ömer, “bu yakın çehre” (s. 89), “aslını bilmediğimiz alemlerde tanıştığımız kız” (s. 19) olarak tanımladığı Macide’ye olan aşkını tarif ederken “(...) bana, daha dünyaya gelmeden, daha dünyanın, daha kâinatın teşekkül ettiği sıralardan tanıdığım birisi gibi geldi.” (...) “Düşün ki şu anda çehresini hatırlayamıyorum bile, fakat hafızamdan daha derin bir yerde onun bir taşla hakkedilmiş kadar keskin bir tasvirinin, akılların almayacağı kadar eski zamanlardan beri mevcut olduğuna eminim. Şu kalabalığın içine gözlerim kapalı olarak karışsam bir kuvvet beni muhakkak hiç şaşırtmadan doğru ona götürecektir.” (s. 18) der. Bu durum aşkın âşığın kendi seçimiyle değil bir güç tarafından sezgi yoluyla kendisine sunulmuş olmasıdır. Bu ise kutsal addolunan hislerin kaynağına benzemektedir. Ömer’in aşk sürecine tanrısal kelimeler eşlik etmese de aşkına yüklediği anlam kutsal bir forma dönüşür. Ömer, Macide’ye aşkını ilan ederken “bütün varlığı”, “ruhu”, “vücudu”, “arzuları” ile sevgiliye katılmaktan ve “teslim olmak” tan bahseder (s. 81).

Aynı romanda Macide’nin Ömer’e olan duyguları da bağlanma sürecindeki bilinmez ve bu bilinmezi kendinden başka bir iradeye bağlama noktasında Ömer’in aşkı ile kesişir. Macide, Ömer’in düşüncelerine ve yaptıklarına bir anlam veremese de mektubunda Ömer’e “Seni niçin sevdiğimi bir türlü bilmiyordum.” (s. 227) der. Aşkını anlamlandırmaya çalışan Macide, Ömer’e olan sevgisinin kaynağında “garip bir kuvvet”in (s. 227) varlığından bahseder. Bahsettiği garip kuvveti anlamaya çalışan Macide, bu varlığın mahiyetine tanrısal bir anlam katamaz, çünkü Ömer ile yaşadıkları aşk değerler planında uyum göstermez, hisleri ve gerçeklik çelişir. Bu durumda Macide, aşkına doğüstü başka bir gücün tesir edebileceğini düşünür. Bu güç, Ömer’in tüm iradesini ele geçiren ve Macide’nin “içimde saklı bir şeytan” olarak belirttiği düşüncelerini ve kararlarına hükmeden bir kuvvet olarak yorumlanır (s. 228).

Aşkın mistik ve kutsal bir duygu olarak tanımlanmasına eşlik eden kaynak alana ait kelimeler, farklı yazarlar tarafından farklı yoğunlukta kullanılır. Aşkın kutsallığına kaynaklık eden kelimeler bazı yazarlar tarafından kullanılmasa da aşkın kutsallığına çağrışım yapan başka algılama biçimleri söz konusudur. Özellikle Refik Halit Karay’ın romanlarında aşka kutsal manada yoğun anlamlar yüklenmese de dolaylı olarak aşkın doğasına bu anlamda

göndermeler yapılır. Refik Halit Karay'ın "Çete" romanında Kıran Bey ve Nina aşkı, aşkın kendisinden üstün bir gücün belirleyici olduğu bir rotada ilerlerlerken bu duygunun kendi dışlarında bir irade yani kader fikriyle ele alındığı görülür. Kader kişinin kendi iradesinden bağımsız, hükmedici bir gücün varlığına işaret eder ki bu, çoğu zaman Tanrıya ait olan bir yaptırımdır. Kıran Bey ve Nina'nın Amanos Dağları'nda tesadüfi karşılaşması ve bütün şartların aşkın doğuşuna ve yaşanmasına uygun bir zemine oturmuş olması, her ikisi için aşkın bir kader olarak düşünülmesini gerektirir: "*Kader böyle emretmişti; buluşmaları o kadar acayip, beklenilmez bir şey olmuştu ki, artık icabını, bir alını yazısı addederek çekinmeden, hiçbir vesvese, üzüntü, takayyüt lüzumu hissetmeden Allah'ın emri gibi yerine getiriyorlardı.*" (s. 126, 127).

Benzer şekilde Mükerrerem Kâmil Su'nun "Ateşten Damla" romanında aşkın başlangıcında beliren sebepsiz, ani duygular roman kahramanı Serap için mistik bir mahiyet arz eder. Romanda önüne hiçbir kuvvetin geçemediği bir kurguyla sunulan aşk; zamana, mekâna, sınırlara sığmayan kutsal bir formdadır. Serap, Ahmet'le bir an bile yalnız kalmadan sadece birkaç bakışla başlayan aşkın derinliğini anlamaya çalışırken "*sevmek için ne zaman, ne de yer bahis mevzuudur*" (s. 65) diye düşünür. Bu sınırsızlık durumu "*vatanı olmadığı gibi müddeti de olmayan*" (s. 65) hissedişle tanrısal bir kaynağa bağlanmasa da sezgisel bir hissedişle bağlanır. "*Genç kızın, sevdiği erkeği her gece çağırarak yanık yürek sesi, nihayet genç askeri dizlerinin dibine düşür*"ür (s. 71). Bu durum yazar anlatıcı tarafından "*karşılıklı seven kalplerin kendi dilleriyle birbirlerini çekişleri*" (s. 71) yorumuyla verilir. Ahmet ve Serap hiç konuşmadan sezgisel bir hissedişle birbirlerine bağlanırlar.

Muazzez Tahsin Berkant'ın "O.. ve Kızı" romanında Mehmet Bey ve Ayşe'nin ailesi, Mehmet Bey'in kotrası ile ilk defa gezintiye çıktıklarında Ayşe ve Mehmet ilk kez yalnız kalır ve uzun uzadıya sohbet ederler. Bu sohbette Ayşe, Mehmet'e hayatını tafsilatıyla anlatır. Ayşe'nin Mehmet ile sohbetinden edindiği intiba "*bütün ömrüm onunla beraber geçmiş gibi, ben de ona karşı sonsuz bir itimat uyanmıştı ve onu bir yabancı addetmeden her şeyi söylemeyi çok tabii buluyordum.*" (s. 41) olur. Ayşe'nin hissettiği evvelden tanışıklık duygusu, aşkın fizikötesi bir yorumudur. Aynı zamanda birlik ve tanışıklık duygusunu Mehmet de hisseder. Mehmet ve Ayşe, gazinoda buluştuklarında Mehmet, Ayşe'yi rahatsız edecek derecede göz hapsine alır. Bundan rahatsız olan Ayşe, "*Bu akşam gözleriniz beni sıktı.*" (s. 51) diyerek şikâyetlenir. Mehmet bu durumda "*Hakkın var Ayşecik, sana bakan gözlerimin bütün geçen ömrümü gördüğünü, benim sana yeni tanıdığım ve sevimli bir genç kız gibi değil, her zaman seninle beraber yaşamış, seni her zaman görmüş büyük bir dost gibi baktığımı sana bakmaktan çok büyük bir saadet duyduğumu sen nereden bileceksin!*" (s. 51) cevabını verir.

Roman kahramanları âşık olduklarını hissettiklerinde duygularını anlamlandırma şekli, aşklarına yükledikleri yüce anlamla yakından ilgilidir. Aşka yüklenen kutsal ve yoğun anlamlar, roman kahramanlarının hayat istikametlerini bir anda değiştirir ve roman boyunca bu şekilde başlayan aşk, onların hayatındaki tek anlam olur. Beşerî düzlemde madde düzeyinde ilk bakış ile başlayan aşk, kutsalın diliyle anlama kavuşarak kavramlaşır.

Kutsalın Mekânı

İncelenen romanlarda farklı düzeylerde bir süreç hâlinde kutsal olarak yorumlanan aşk hâli, aşkın ilerlediği süreçlerde genellikle cennette olma ya da sonsuzluk fikriyle ele alınır. Sonsuzluk, öncesi ve sonrasıyla zaman ve mekân kavramının silindiği bir anlama vurgu yapar. Öncesi ve sonrası olmayan sonsuzluk fikri aynı zamanda ölümsüzlüğe dolayısıyla “tanrısallığa” bağlanabilir. Bunun beşerî düzeydeki karşılığında ise Âdem ile Havva’nın cennetten düşüş öncesi imgesi vardır. Dolayısıyla “sonsuzluk”, “ölümsüzlük”, “tanrısallık”, “cennet” kavramları birbirini tamamlayıcı imgeler olarak bir aşk algısı oluşturur. May, Tanrı rolüne soyunmuş aşk algısındaki düşüncenin arkasında “ilk günah öncesindeki cennete dönüşü mümkün kılan aşk fikri” olduğunu vurgular (2014, s. 247). Bu sebeple âşıklar, bir imge olarak sonsuzluğa ve tanrısallığa vurgu yapan, tekrar ulaşılmaması hedeflenen bir mekân olarak cenneti sık sık kullanırlar. Cennet, aşk için bir imge olarak kullanıldığında yeryüzünde ancak duygusal aşk deneyimiyle tekrar yakalanabilecek bir hissediş hâlini alır. Yazarlar en genel anlamıyla “sonsuzluk” ve “cennet” kavramlarıyla inşa ettikleri aşk anlarını bu dünyanın kelimeleriyle değil ruhani, mistik, tanrısal olanın özelliği olan “sonsuzluk”; mekânı ve hazzı bu dünyaya ait olmayan bir mekân olan “cennet” ile anlatırlar.

Safiye Erol’un “Kadıköyü’nün Romanı”nda Bedriye’nin Burhan ile nişanlanması üzerine Necdet, Bedriye’ye yazdığı mektupta aşkın kendisine ölmeden önce ölümü sunduğunu ve bu anlarda kendisinin içinde “doğan cenneti cehennemî târif ede” meyeciğinden bahseder. Bedriye’ye olan aşkını “kâinatın seyriindeki gizli âhenge benzer fevkal beşer” bir hissediş olarak yaşadığı anlarda cennette olma hâlini tecrübe eden âşık, Bedriye’nin Burhan’la nişanlanması üzerine cennetten kovulmuştur. Ancak mekânı yeryüzü değil, cehennemdir (s. 144). Ölüm, burada benliğin ölümünü vurgular ki Necdet için aşkın umuda, mutluluğa döndüğü anlar “cennet”te olma hâli iken karşılıksız aşk ve Bedriye’yi kaybediş “cehennem”de olma hâlidir.

Aşkın ilahi bir kaynaktan ilham edildiğini düşünen “Ciğerdelen” romanının kahramanı Turhan için aşk, Canzî’yi gördüğü andan itibaren zihnine “sonsuz açılış”, “ebediyete doğru çağlayış” (49) veren ve aşkın ilerleyen aşamalarında güçlü bir sezikle “tanrısal bir sonsuzluk” hâlini alan bir hissedişle aşkın ölümsüzlüğüne vurgu yapar. Aşka kozmik anlamda sonsuzluk fikrinin yüklenmesi durumunu, Aydın’ın ifadesiyle “aşka hakikate ulaştırıcı mistik bir değer yükleme” düşüncesiyle açıklayabiliriz (2013, s. 295). Turhan, “Gönlümde birdenbire açılan âlem; bir âlem değil, bir kâinat değil, tam mânâsıyla bir ebediyetti. Gördüğüm tanrısal sonsuzluk karşısında tepemden aşağı hayretler, dehşetler ve hiçbir dünya lezzetiyle ölçülemeyen sevinç ürpertileri çağladığını duyuyordum. Bu yol nereye varır? sorgusu aklıma geldikçe: “İsterse ölüme varsın. Değil mi ki fânîlik sedlerinin devrildiğini, ebediyetin nurlu izi önümde uzandığını gördüm, artık ne olsa gam yemem” diyordum.” (s. 36) derken aşk hâlinin reel dünya gerçekliğinin dışında kendini başka bir mekânda hissettirişinden bahseder ve bu mekân fizikî dünyanın ötesinde sonsuzluğun mekânı olan cennet olarak yorumlanmalıdır.

Aşk hâlinin mutlulukla birlikte olduğu anlar, Necdet'in aşkında olduğu gibi Refik Halit Karay'ın "Çete" romanında da seküler dilin imkânlarıyla şekillenemeyen ancak kutsalın diliyle yani "cennet" te olma hâliyle anlatılan bir ana vurgu yapar. Amanos Dağları'nda gözlerden uzak, yapayalnız sınırsız bir şekilde yaşanan aşk hâlinin öznesi durumundaki Nina'nın ne ölüsüne ne de dirisine ulaşamayan dostları ve düşmanları artık onun öldüğüne hükmetmektedir. Kıran Bey'e âşık olan ve duygularını yoğun bir şekilde yaşayan Nina "*Zaten ben de kendimi öyle farz ediyorum, öbür dünyada sanıyorum, belki de cennete ulaştığıma hükmediyorum.*" (s. 133) şeklinde aşkını anlatır. Nina'nın bu ifadesi aşkın bizzat kendine yüklenen yüce anlam değeriyle yakından ilgilidir. Nina, âşık olduğunu hissettiği anda aşkın mekânı ve zamanı reel olanın ötesinde olanı hissettirir.

Yazarın "Yezidin Kızı" romanının âşığı Hikmet Ali için aşk ne cennette ne cehennemde yani Araf'ta olma hâlidir. Kahramanın bu şekilde anlamlandırıldığı aşk algısını ona verecek olan sevilen nesne yani kadındır. Kadın algısının şekillendirdiği ve aşkın gidişatına yön veren sevgilinin tavırları, Hikmet Ali'ye göre "*Ne ret, ne kabul, ne yılışkanlık, ne hiddet, öyle ustaca bir hareket, aynı zamanda hem ümide, hem endişeye düşürüş, bir şüphe telkini lazım ki, bu adeta bir diplomasi muvaffakiyetini andıracaktır.*" (s. 84) olmalıdır. Sevgilinin duygu ve düşüncelerini aşikâr kılmadan aşığa verdiği bu belirsizlik durumu ne cennette ne cehennemde olma hâlidir. Yani arada kalmışlık, Araf'ta olmaktır. Âşık kahraman Hikmet Ali, Zeli'ye olan duygularında Araf'ta olma hâlini deneyimler: "*Cennette zevki kanıksamanız, cehennemde ezayı benimsemeniz mümkündür; en hoş geçireceğiniz devir, zannederim araftadır. Ben şimdi oradayım.*" (s. 85). Araf'ta olmayı seçen âşık, genç sevgilisi Zeliha ile olan birlikteliklerinde kendi yaşının vermiş olduğu olumsuz durumdan ötürü ne Zeliha ile aşkına devam edebilir ne de ondan tam anlamıyla vazgeçebilir. Âşık bu ruh hâlindeyken "*tamamen yaşadığıma kani değildim, hayatla ölüm arasında, sanki, bir araf geçidindeyim, alnıma yazılmış olan devrimi iradesizce ikmale çalışıyordum. Bundan ötesi ya sonsuz bir aydınlık, ya tükenmez bir karanlık olacaktı. Hangisine düşeceğimi bilmediğimden hayalin devamını istiyor, karar almaktan korkuyordum.*" (s. 142) der. Ancak iradenin devreye girmesiyle genç ve güzel Zeliha'nın anlık kararıyla aşk sürecinin ilerlemesine izin vermez. Yaşı geçmiş âşık ileride kendini bekleyen aşksızlıktan korunmak için Zeliha'dan vazgeçer. En azından bir süre cenneti görmüştür. Cehennemi görmeye hiç niyeti yoktur. Araf'ta olmayı belirleyen şey bu romanda irade olarak karşımıza çıkar.

Aşkın sonlanması bir anlamda aşka yüklenen kutsal anlamların aradan çekilmesiyle olur. Safiye Erol'un "Ciğerdelen" romanında Turhan'ın yüzünü bile görmeden âşık olduğu Canzi ile olan aşkı, başlangıcından bitişine kadar yüce bir duygunun eşliğinde devam eden kutsal bir zemine oturmuştur. Turhan ve Canzi aşkında Turhan, yaşanan ve hissedilen ilişkinin çıkarsız, talepsiz doğasına uymayan bir talepte bulunmuştur: Turhan, Canzi'ye zorla sahip olur. Ancak bu aşkın doğasında ne talep vardır ne de programlanmış bir istek. Turhan işlediği suçtan dolayı "*cennetten kovulacak*"tır. "*Âdem Babamız gibi kendimi cennetten attırmadan rahat edemedim. Düştüm, Canzi'yi de birlikte yuvarladım. Boşlukta yuvarlanıp gidiyoruz. Cennetten olduk; fakat yeryüzünü henüz bulamadık.*" (s. 13). Turhan, aşkın mistik ruhunu zedeleyerek

Canzi'nin ve kendinin kutsal bir mahiyet yüklediği aşkını hem gerçek hem de metaforik olarak sonlandırmıştır.

Aşkın sonlanmasıyla beraber âşığın kullandığı metaforlar, Âdem ile Havva'nın cennetten kovulma kıssasına istinaden inişe geçer. Aşk sürecinin başladığı andan itibaren göksel olanın yani yukarının diliyle anlatılan aşk metaforları aşağı inmeye başlar. Aşk hâli yükseklik metaforlarıyla ifade edilirken sevgilinin yokluğuna yani ayrılığa işaret eden kavramlar; "düşmek", "inmek", "yuvarlanmak", "cennetten attırmak" kavramlarıyla ilerleyen düşünüş metaforları olur. Safiye Erol'un "Kadıköyü'nün Romanı"nda Bedriye'nin Burhan'a duyduğu aşkın sonlanmasında yine aşkın kutsallığını yitirmesi ve aşk hâlinin yaşandığı cennetten olma fikri vardır. Bedriye ile Burhan'ın kısa süren evlilikleri Bedriye için mutluluğun doruk noktasında yaşandığı cennet hâlidir. Yazar anlatıcı aşkın bu hâlinin reel dünya algısıyla hissedilemeyen "arzın câzibesinden kurtularak boşlukta meçhul istikametlere doğru kayan bir insan gibi yaşıyor", "ayağı topraktan kesilmiş", "rûhu, bedeni, şimdiye kadar tanımadığı bir istiğrak âlemine ermiş" (s. 150) bir duyuş olduğunu vurgular. Aşkın sonlanmasıyla Bedriye "cennet" inden olur: "İnsan cenneti görmeye, sonra kaybetmeye, sonra da ebediyyen hasretini çekmeye mahkûmdur." (s. 151). Anlatıcıya göre aşkın "cennet" olma hâli, insanın her daim hissedebileceği bir duygu olamaz. Cennet olarak hissedilen aşk duygusu, insanın idrak ve duygu sınırlarını aşan yüksek bir duygudur.

Sevgilinin Kutsallığı

İncelenen romanlarda âşık tarafından kutsallaştırılan ve olağanüstü anlamlar yüklenen bir sevgili imajı çizilir. Bu durum âşık olma sürecinde yaşanan ve sevgilinin idealizasyonu ile ortaya çıkan süreçtir. Aşkın temel bileşenlerinden biri olan idealizasyon, âşıkların deneyimlerinde farklı görünümlemlerle şekillenebilir. Âşığın sevilen nesneden ruh ya da madde boyutunda beklentisi idealizasyonu şekillendiren bir durumdur. Bu durum, âşıkların beklentisi doğrultusunda kimi zaman sevdikleri nesneyi kişilik özellikleri yönünden kimi zaman da fiziksel özellikleri yönünden yüceltmelerine neden olur. Reik, aşkın doğası gereği duyguların idealleştirmeye birlikte yaşanması gereken bir süreç olduğunu söyler. Ona göre bir toplumun en büyük ego ideali olan Tanrı, aşk hâlinde sevilen nesnenin yerine geçer ve "sevilen kişi tek bir insanın ego ideali" olarak somutlaşır. Sevilen kişi en yüksek ego olur ve âşığın hayatının merkezine yerleşir (2006, s. 88). Bu durumu başka bir açıdan değerlendiren Singer, ilahi aşkı yorumlarken Tanrının özü gereği doğanın ötesinde olduğunu, dolayısıyla onun madde dünyasında değil ruhta aranması gerektiğinden bahseder (2013, s. 41). Bu aslında ilahi aşkın beşerî aşk kisvesine büründüğünde var olan görünümüdür. Âşık sevdiği nesneyi bedenen yok sayar ve ifrat derecesinde duyguya yönelerek onu yüceltir ve Reik'in belirttiği gibi en büyük ego ideali olan Tanrı bu yüceltmenin kaynak alanını besler.

Safiye Erol'un romanlarında aşkın, âşığın ve sevgilinin kutsallaştırılmasına rağmen aşkın madde ve mana olarak ayrı değil bir bütün şeklinde algılandığı görülmektedir. "Ciğerdelen" romanında Turhan'ın tanrısal niteliklerle anlattığı aşkı hem mana hem de madde düzeyinde sevgilinin şahsına yansır. Âşık sevgiliye fiziksel olarak yakınlaştığında

onda ve kendisinde bulduğu şey yine mistiğin ve kutsalın diliyle anlatılır. Turhan'ın Canzi'yi öptüğü ilk anda hissettiği *"ruh kesilen dudaklar"* ıyla Canzi'nin *"göksel bir gül bağına benzeyen kokusunu tat"* masıdır (s. 54). Birlikte yaşadıkları anlar, *"Kendi cennetimizin gül baharı içinde kevserle şerbetlenmiş gibi şen ve hafiftik."* (s. 105) şeklinde tanımlanır. *"Ülker Fırtınası"* romanında Sermet'in aşkı, başlangıçta her daim istediğini almak isteyen, yanındaki her bir kadında farklı doyumlara ulaşan, maddi, manevi ve o anlık ihtiyaçlarına karşılık gelen kadını o anda yanında görmek isteyen çocuksu ve kararsız bir tablo çizer. Ama Sermet için Nûran, *"Benim hayâtımda her şey olmak istiyorsun. Ben seni her şey yapmadım; yalnız tek bir şey, ilâhî bir şey yaptım."* (s. 157) yorumuyla tamamen kutsal bir zemine oturur. Nûran'ın yasak aşk yaşadığı Sermet'in herkesten ve hepsinden vazgeçip Nûran ile evlenmek için aşkına kattığı yorum, bu aşkı kutsal bir anlama taşır. Sermet için Nûran'ın aşkı bir *"lûtfurabbânî"*, *"fevkalbeşer bahtiyarlık"*, *"ilahi bir şey"* dir. Kısacası Nûran, tapınılan bir *"mâbude"* olarak belirir. Sermet Nûran ile evlenmek istememe sebebini *"...seni kendime yeomi gıda yapmak istemedim."* (s. 157) şeklinde ifade eder ve bu ifadeyi şu yorumla açar: *"İstedim ki, senin şâhâne güzelliğine, erişilmez bir mâbûdeye bakar gibi, karşıdan seyredeyim ve arada sırada sana kavuşmak gündelik bir saâdet, bir ihtiyat değil, hiç umulmadan gelen bir lûtfurabbânî olsun."* (s. 157) Sermet'in bu cümlelerinde işin içine gizem karışır. Tanrının bilinmezliği, ulaşılmazlığı gibi Sermet, Nûran'ı Tanrı'yı hissetmek gibi her zaman ele geçmeyen bir sezgiyle özlemek ister.

Refik Halit Karay'ın *"Yezid'in Kızı"* romanında hem gerçek anlamda hem de mecazi anlamda sevgilinin ilahlaştırılması söz konusudur. Zeliha, Yezidi cemaatine adını veren Yezid'in kızıdır. Kendi inancı içerisinde bir Tanrı, bir ilahdır. Hikmet Ali, bunu hem gerçek hem de sembolik anlamda kullanır: *"İlah kızıyla baş başa kalmaya alışmamış bir faniyim; herkesin içinde sizi bizim cinsimizden zannediyordum; şimdi şu akşam boşluğu ve bu hududu seçilmeyen çöl boşluğu ortasında, birdenbire yalnız kaldığımız görünce, aramızdaki farkı iyice sezdim. Bir terbiye, bir teşrifat lüzumu hissediyorum... Faniden layemuta karşı yapılması icap eden bir teşrifat."* (s. 89). *"Çete"* romanında Kıran Bey ve Nina'nın ayrılık anları yaklaştığında yazar anlatıcı Kıran Bey'in Nina'nın elini tutarak *"mukaddes bir emanet imiş gibi, vicdandan gelen bir hürmetle öpme"* sinden bahseder (s. 160). *"Mukaddes bir emanet"* ifadesi burada sevgilinin kutsallığına atıf yapar.

Samiha Ayverdi'nin *"Son Menzil"* romanının âşıklarından biri olan Aziz için de aşk kutsal bir algıyla şekillenir ve Melek'e olan aşkında sevgilinin kutsallaştırılmasının izleri olan kavramlar kendini gösterir. Aziz'in *"Melek'i tavaf eden hisleri"*, *"ziyâretgâhın o mertebe âzat kabul etmeyen bir kulu"* (s. 52) *"sevdiği kadının gönüllü mabedinin eşiğine baş koy"* ması (s. 103) ifadeleri sevilen nesnenin kutsal manada yorumlanmasıdır. Yine aynı romanda Melek'e âşık olan Haşim de sevilen kadını kutsallaştırır. Yazar anlatıcı Melek'te arayışını tamamlayan Haşim'in aşkını *"Yalnız, yalnız bir tek sanemin ayaklarına baş koyuyor ve bu sanem ne emrederse onu işliyordu."* (s. 169) şeklinde ifade eder. Haşim için Melek'in yüzü *"onun kıblesi"* (s. 186) olarak tanımlanır ve *"bu yüze tapmayı öğrendikten sonra"* (s. 186) arayışını tamamladığı ve Haşim'in kuzeni Seniha'ya *"bir çift ayağın oyuklarına tap"* tığını (s. 236) söylemesi ile tamamen ilahlaştırılan bir sevgili imajı çizer.

Esat Mahmut Karakurt'un "Sokaktan Gelen Kadın" romanında aşka yüklenmiş Tanrı rolü, bireysel ve toplumsal kuvvetlerin dönüştüremediği bir güce sahiptir. Romanın ahlak, fazilet, namus kavramlarını hiçe sayan kahramanı Semra, aşktan sonra bireysel manada bir dönüşüm yaşar. Bu dönüşümü sağlayan ise aşk olur. Semra aşkına tanrısal, yüce bir anlam katmaz. Bireysel olarak sevilen nesneyi Tanrılaştırır. Aşkın mahiyetini Selim'e "Seni Allah gibi seviyor, senden Allah gibi korkuyorum." (s. 153) cümleleriyle anlatan Semra, bir tuzak kurarak ulaştığı Selim'den ayrılması gerektiği söylendiğinde "Mesela size şimdi birisi, Allahını inkâr et, dinini bırak, mukaddesatından ayrıl dediği zaman ne duyarsanız, ben de, Selim'den uzaklaş, ayrıl dedikleri vakit, aynı şeyleri duyuyorum." (s. 158) der. Bu ifadeler aşkın nesnesinin Tanrılaştırıldığı, hayatın merkezi konumunda olan bir aşktır. Nitekim Semra için bu aşk bir din gibi dönüştürücü olmuştur. Taptığı Selim, "hayat denilen bu uzun senelerin, bitmez tükenmez ıstıraplarına nasıl göğüs gerilebileceğini" öğreten "mazinin bütün iğrençliklerinden nefsinin kurtar"acak bir aracı olur (s. 159). Hayatın tek anlamı olan aşktan yani Selim'den kopmak Semra için "ölmek" (s. 160) ile aynı anlama kavuşur.

Modern Kutsal: Aşk

Romantik aşk duygusuna modern dönemde yüklenen anlamlar, aşka hayatın nihai ve tek anlamı olma görevini yüklemiştir (Pines, 2015, s. 25). May, bu anlamın "bütün yüceliklerin 'en yücesi' aşktan daha büyük bir insani ihtiyaç" olmayan içeriğiyle adeta aşkı tanrılaştıran bir algıya dönüşmüş olduğundan bahseder. May'in deyimiyle "Tanrı rolündeki" insani aşk, ilahi aşkın başarabildiği her şeyi başarma misyonunu yüklenmiştir. Özellikle popüler kültürde Tanrı rolündeki aşkın koşulsuz, sonsuz, olağanüstü mükemmelliklerin ve huzurun kaynağı olması sıfatlarını üstlenmesinin yanı sıra her şeyi telafi eden yegâne güç, sevilen nesneyi iyi ve kötü tüm yönleriyle olumlama gibi klişelerle kendini gösterdiği görülür. Bu şekilde ilahileştirilen aşk, insan hayatındaki boşluğu doldururken aşksızlık bir boşluk olarak hissedilir. Aşk duygusunun bizzat kendisi, aşk için ölüm veya toplumsal normların reddedilmesi gibi karşılaşılan tüm olumsuzlukları temize çıkarır (2014, s. 16-19). Böylece aşk duygusu insani ve toplumsal tüm değerlerin üstünde dönüştürücü ve merkezi bir görev üstlenir.

Aşkın modern insanın hayatında bu şekilde bir görev üstlenmesini Pines, gittikçe sekülerleşen dünya algısına sahip modern insanın kendisinden önceki dönemde dinin insan hayatına kattığı amaç ve anlam arayışını aşka yüklemesine bağlar (2015, s. 30). May da benzer şekilde aşkın yüklediği bu yoğun anlamın Batı özelinde 18. yüzyılın sonlarından itibaren Tanrı fikrinin aradan çekilerek dini inancın zayıflamasıyla ortaya çıkan boşluğu insani aşkın doldurması şeklinde açıklar (2014, s. 17). Bu düşüncenin modern Türk toplumunda karşılığının olduğunu düşünmek yanlış değildir. Araştırmanın incelendiği dönem olan 1938-1946 yılları ve öncesinde sosyal ve kültürel bir politika olarak sekülerizmin Cumhuriyet döneminin hâkim paradigması olduğu belirtilmişti.⁵ Siyasi ve kültürel alanda yaşanan bu

⁵ Atatürk Döneminde siyasi bir argüman olarak sekülerizm siyaset üzerinden inşa edilmiştir. Bu çalışmanın alanını kapsamasa dahi özellikle Kemalist ideolojinin, devrimlerin ve bunların kültürel yansımalarının siyasi kadro ve aydınlar tarafından dinin terminolojisi kullanılarak inşa edilmesi için bk. (Atalay, 2019, s. 97-109). İnönü

sekülerleşme kimi yazarların metinlerde farklı bağlamlarda kendini gösterir. Aşk söz konusu olduğunda ise aşka yüklenen anlamlar, sekülerleşen insan hayatında manevi ve dinî değerlerin boşluğunu insani aşkın doldurmasıyla şekillenir. İncelemeye dâhil olan metinlerde dikkati çeken ise aşk duygusunun insani diğer değerler ve dinlerden ve hatta kimi zaman toplumun değerlerinden üstün bir değer olarak sunulmasıdır. Bu algıyı dönemin sosyolojik atmosferinde aramak yanlış olmaz. Özellikle popüler romanlarda insan hayatına değer ve anlam katan duygu biçimi aşk olur. Bu aşk ise tamamen seküler bir aşktır. Roman kahramanlarının yaşadıkları hayat içerisinde tutundukları tek değer ve bireysel mutluluğun hedefindeki tek araç aşktır.

1938-1946 yılları arasında incelenen romanlarda aşkın “yüce bir değer” olarak propagandası özellikle dönemin popüler romanlarında yoğun bir şekilde yapılır. Roman karakterlerin iç dünyasında aşk için büyük bir beklenti atmosferi oluşturulur. Böylece roman karakterleri için aşk, roman kahramanlarının hayatına anlam katacak bir beklenti durumuna dönüşür. Romantik bir tavırla karakterler âşık olup evleneceği ideal bir eş beklentisi içerisindedir. Böyle bir algıyla aşk yüceltilir. Dönemin popüler romanlarında yüce bir değer ve en yüksek ideal olarak sunulan bu aşk algısında aşkın Tanrı rolünde olduğu ancak ona yüklenen mistik anlamların aradan çekildiği görülür. Bu tarz romanlarda aşkın kutsallaştırılmasında esrar, sonsuzluk, âşığın mistik bir ruh hâlini yaşaması söz konusu değildir. Aşk roman kahramanı için hayata anlam katan tek güçtür ama bu güç; roman kahramanlarının yaşadığı aşklarda sadece madde düzeyinde sevilen nesneye odaklanma, sevgili olmadan yaşanan boşluk hissi şeklinde deneyimlenir. Roman karakterleri hayatlarında beşerî aşkın eksikliğini yoğun bir şekilde hissederek ve onların boşluğu doldurmaları sevilen nesnenin telafisi ile mümkün olur.

Muazzez Tahsin Berkant’ın romanlarında aşka yüklenen “yüce anlam” değeri belirgin bir şekilde hissedilir. Roman kahramanları hayatını tamamen yaşadığı aşklar üzerine kurar ve yıkar. “Perdeler” romanında aşkı hayatında yoğun bir anlam arayışına dönüştürmüş roman kahramanı Perihan, sevmediği Rıza ile evlenmiş ve dolayısıyla mutlu olamamıştır. Aşkın evliliğin en temel gerekliliği olduğu düşüncesi yazar tarafından Perihan’ın kuzeni Sacide ile dillendirilmiştir. Sacide sık sık Perihan’ın anneleri için yaptığı aşksız mantık evliliğini kendi aşkı ve evliliği ile kıyaslar. Rıza’nın parasıyla sunduğu tüm imkânlar Sacide’nin “büyük aşkı” ve evliliği karşısında “*teferruat*” tır (s. 13). Perihan’ın evlilikteki mutsuz cinsel hayatı karşısında Sacide’nin yaşadığı aşkla cinselliğin kesiştiği “*saadet hissi*” vardır (s. 17). Perihan’a Rıza’nın hediye ettiği “*elmas yüzük*” karşısında; Sacide’nin kocasının “*en kıymetli hediyesi*” olan “*sevgisi*” (s. 43) vardır. Perihan’ın çocuğunu kabullenemeyen kocası karşısında Sacide’nin “*Nahidin baba olacağı bir çocuğa ana*” (s. 43) olma sevinci vardır. Aşkta “var” olan tüm bu “yok”luklar, “*hassas*

döneminde de resmî ideolojinin toplumu sekülerleştirmeyi amaçlayan politikalar uyguladığı görülmektedir. Özcan, bu dönemde Batılı ve çağdaş yaşamın kaynağı olarak görülen hümanist ve laik düşüncenin önünün tıkanmaması için dinî değerlere karşı bir tavır alındığını söyler. Bu dönemde yönetimin siyasi ve kültürel alanda “uhreviliği, semaviliği hatırlatan her şeyin yerine yeni anlamlar koymaya çalışılarak dinî değerlerin gözden düşürülmeye ve insan hayatının dünyevileştirilmeye çalışılması” içinde olduğunu belirtir (2014, s. 36-40).

kalbi", "ümit dolu gençliği" ile "büyük aşk"a (s. 35) kendini hazırlamış olan ancak bulamayan Perihan'ın ruhunda başlangıçta "yorgun", "bitkin" (s. 19) bir hayat algısı sunarken yaşananlarla daha da genişleyerek kendisini korkutan bir "boşluk" hissine dönüşür (s. 61). Rıza'dan ayrılan ve "Aşk nedir?" (s. 108) bilmeyen, bütün ömrünü aşka dair büyük bir beklentiyle "bekliyerek" ve "umarak" (s. 108) geçiren Perihan, "Ah, sevebilsem! Kalbim bir defa olsun aşk heyecanile çarpsa!" (s. 109) düşüncesiyle aşk duygusunu hayatının tek amacı hâline dönüştürür.

Beklenmedik bir şekilde karşına çıkan Sedat'a âşık olan Perihan için bu aşk, hayatın tamamen merkezi durumuna yerleşir. Hayatının yegâne anlamını ve mutluluğunu bulan Perihan, "Bundan sonra gelecek ölüm, nasıl ve ne zaman olursa olsun, dudaklarımda mes'ut bir tebessüm bulacak." (s. 149) düşüncesiyle aşkla tüm hayata meydan okur. Kızı İnci'nin Perihan'la görüşme isteği Sedat'la evlilik dışı bir ilişki yaşadığı için Perihan tarafından yok sayılır. Çünkü Perihan için "(...) bu yeni safhada artık kızımın yeri kalmadı. Onu görebilmek için Sedattan, velevki bir gecelik, uzaklaşmam." (s. 202) şeklinde beliren Sedat'ı ve aşkını kaybetme korkusu vardır. Perihan aşkı için kızını bir anlamda reddeder. Evlilik dışı ilişkisinde toplumsal değerleri de hiçe sayan Perihan "Prensip, gurur, izzetinefis... Güzel, yüksek kelimeler bunlar. Lâkin aşk bunlardan ne kadar daha kudretli ve hâkim!" (s. 188), "Âlem ne diyecekmiş? Âlemin ahlâk kaidelerine gülerim ben..." (s. 189) düşüncesindedir. Aşk o kadar yüce bir değerdir ki "Ömrümün ilk ve son aşkını kaybedersem mutlaka ölürüm amma gözlerimi kaparken gene mes'ut günler yaşadığımı hatırlayacağım." (s. 189) der. Şahsi saadeti için cemiyeti hiçe sayan Perihan; koşulsuz, aşırı özverili aşk duygusuyla Sedat'ın kendisini aldattığını öğrendiğinde "aşkım kinden de, gururdan da, bütün hislerden de üstün" (s. 238) diyerek Sedat'ı "son nefes"ine kadar "kayıtsız şartsız" sevmeye devam eder. Kızıyla evlenecek olan Sedat'tan kopamayan Perihan her şeyi affedici bir güç olarak sunulan "sevdiği ve sevildiği" (s. 278) düşüncesiyle "bir tebbessüm, bir damla gözyaşı" (s. 280) ile intihar ederek ölümsüz aşkını ispatlamış ve ölüm karşısında aşkına yüksek bir değer atfetmiştir.

Esat Mahmut Karakurt'un "Sokaktan Gelen Kadın" romanında Selim, aşka yüce bir değer olarak anlamlarını veren roman kahramanıdır. Selim, aşkın kendi başına bir "gurur" kaynağı (s. 96), "azametle başını yükseklerde tut" manın (s. 108) vesilesi olduğunu düşünür. Selim aşkı, tabiatın "insanlara, en üstün, en ulvi his olarak yarattığı" (s. 96) duygu olarak tanımlar. Semra'nın günahlarla dolu mazisini öğrendikten sonra karakterinin temel taşları olan namus, fazilet, ahlak kavramlarını aşkın gücüyle bir yana iten Selim, romanda anlatılan Hz. İsa kıssası ile aşkın her şeyi affedici gücünü devreye sokarak Semra'yı affeder. Bu kıssada zina işleyen bir kadının toplum tarafından taşlanarak yok edilme isteği karşısında kadının aşkla yaptığı günahın Allah tarafından affedildiği mesajı verilir (s. 163, 164). Selim aşktan daha üstün bir değer atfettiği namus, fazilet kavramlarını "bir idealin yıkılışı, bir faziletin çöküşü, bir ömrün sönüşü" (s. 209) olarak geride bırakarak bir anlamda aşkı adına yok sayarak Semra ile evlenmeye karar verir. Semra ve Selim'in aşkı Semra'nın şehvetle işlediği tüm günahlara bir set çekerek Semra'yı temize çıkarır.

Peride Celal'in "Ana-Kız" romanında aşk, Canan için bireysel mutluluğunun hedefindeki tek araç olarak görülür. Canan, âşık olmadan önce de sonra da aşka hayatı

anlamlandırılan bir anlam yükler. Romanda kocasının ölümünden sonra kendini kızına adayan ve durgun bir yaşamı olan Canan, cinsel anlamda yoğun bir arayış ve açlık içerisinde olsa bile aşk duygusunun eksikliğiyle oluşmuş bir birliktelik istemez. Seveceği ve arzulayacağı bir erkek hayal eden Canan, Reşit ile karşılaşınca hayatında değer verdiği tüm anlamlar, bireysel mutluluğun hedefi olan aşkla aradan çekilir. Kızının Reşit'i sevdiğini bilmesine rağmen "saadetim, her şeyim odur, onu seviyorum..." (s. 80) düşüncesiyle kızı için Reşit'ten vazgeçmeyi aklından bile geçirmez. Canan, "kendisi için en aziz olan şey" (s. 102) yani aşkı için kızının aradan çekilmesi gerektiğini düşünür. Bencilce "hiçbir sebep, hattâ üzerine titrediği bu aziz mahlûk bile onu bu aşkın çıkmazından çekip çıkaramaz." (s. 102). Çünkü Reşit'e kendisinin bile anlam veremediği "bağlarla bağlanmıştı" (s. 102). Aşk bu durumda Canan için bütün diğer duygu durumlarının (merhamet, şefkat, annelik, ahlak telakkileri, vb.) önüne geçerek bencilce aşkına odaklanmasına sebep olur. Aşkına ve bu aşkın verdiği mutlak hazza yüklediği anlamlarla Reşit ile ilişkisini öğrenen kızını unutarak Reşit'i elinde tutmak için kendini güzelleştirmeye uğraşır. Tüm çabalarına rağmen Reşit'i kaybeden Canan, ilk önce fiziksel daha sonra da duygusal olarak yaşadığı çöküşle intihar eder.

Peride Celal'in "Aşkın Doğuşu" romanında hayatında derin bir boşluk hisseden ve bunu ancak aşkla doldurabilen bir diğer roman kahramanı Zehra için aşk, hayatın biricik anlamıdır. Evlendikten sonra "arada sırada hayatında bir şeyin eksik olduğunu" (s. 61) hisseden ancak bunun ne olduğunu bulamayan Zehra'ya hayatındaki boşluğu dolduracak şeyin anahtarını kocasının arkadaşı Muharrir Sadık Ziya'nın söylemleri sunar. Zehra, Osman'la karşılaştıktan sonra bu eksik belirginleşir ve sık sık muharririn sözlerini hatırlar. Zehra, "Sizi bir şey kurtarır diyordu muharrir... Aşk!" (s. 155) sözleri aklına geldikçe kurtarıcı, hayatın anlamı rolündeki aşka kutsal bir düşünceye sarılır gibi bağlanır. Muharrir Sadık Ziya, ona dinlerin sabrı telkin eden içeriğine benzer bir yorumla ruhun ıstıraplarını dindirecek bir aşk umuduyla beklemeyi telkin etmektedir (s. 157). Aşka ruhu kurtaran bir rol yükleyen muharririn "karanlık şeyi aydınlatacak, onu ısıtacak ve rahatlandırarak, ışıktır" (s. 158) olarak tanımladığı aşk, Zehra için "Evet, belki bu kurtarır, ancak bu kurtarır" düşüncesiyle yüce bir değer olarak sunulan aşka dört elle sarılmasını sağlar. Osman'ı tanıdıktan sonra aşkına yüklediği kurtarıcı misyonuyla "onsuz yaşayamam" (s. 207) noktasına gelen Zehra; ümitsiz, sıkıntılı anlarında gözlerine beliren "aydınlık iyi bir erkek yüzünü" (s. 238) ruhunu besleyen ve kendini kötülüklerden koruyan bir güç olarak hisseder.

Aşkın kutsal olarak yorumlanışında kimi zaman seven ve sevilenden bağımsız aşkın kendisine kutsallık atfedildiği görülür. Bu durumda aşk Tanrı rolündedir. Aşkın Tanrı rolünde yorumlanmasını May, ilahi aşkın başarmak kuvvetinde olduğu anlam arayışı, mutluluk, acılara dayanma gibi görevlerin beşerî aşka yüklenmesiyle yakından ilgili olduğunu vurgular. Böyle bir aşk algısı, "içten gelen, sezgisel bir güç" olarak karşımıza çıkar. Böyle bir aşkta "aşk", kendi başına bir hedeftir ve sevgili ise sadece bir araçtır (2014, s. 17, 249). Özellikle Safiye Erol'un romanlarında sevilen nesneden bağımsız bizatihi aşkın bir değer olarak yorumlanışı söz konusudur. Roman kahramanları sevgilinin aracı olduğu kutsal bir aşk formuyla manevi olarak dönüşüm yaşarlar.

Safiye Erol'un "Ciğerdelen" romanında Yedi Peçeli hikâyesinin âşığı Zühre'nin aşk algısında var olan kutsallık aşkın ilahlaştırılması olarak deneyimlenir. Aşkın tarafları olan özne ve nesneden bağımsız olarak aşk duygusunun bizatihi kendisine kutsallık atfedilir. Zühre ile Sinan'ın fiziksel olarak ilk yakınlaşma anı olan, Zühre'nin Sinan'ın eline su dökmek için yakınlaştıkları anda "yumuşak bir sevgi"yi bakışlarında barındıran Zühre, odada kendileri dışında başka bir şeyin "üçüncü bir kimse", "yeri göğü tutuveren bir ruh" un varlığını hisseder (s. 140). Bu Sultan-ı Aşk'tır. Sultan-ı Aşk; "cisimsiz bir peri", "amansız güç" sahibi, "nur yapısı eller"iyle âşığa "güzel kokular" ve "cennet efsaneleri" sunarak gelen doğüstü bir gücün timsalidir (s. 140). Aşk sultanı Zühre'yi hizmetine layık görmüştür ve onu kulluğuna davet etmektedir. Bu davette bir lütuf, bir bağışlama söz konusudur. Kendisinde var olan "güzelliğin" ve "ululuğun" ufak bir parçasını kulluğunun bedeli olarak Zühre'ye ihsan eder. (s. 140) Aşk, Zühre'ye bu hissedişle birlikte kutsalın mekânı olan "yukarı ve yücenin" aracılığıyla yani yükseklik metaforlarıyla aşk duygusunun en yoğun hâlini yaşatır. Zühre kendisine eğilen bu duyguyla yükselir. "Zühre, yüksek huzurda ölüm korkularına, mutlu ürperişlere boğulmuş, hem de yüceleştini duymuştu. Gönlü ile secdeye varıp yer öperek kendini verdi: "Ey Pâdişâhım!.. Bana ne türlü çileler mukadder kıldınsa, boynum kıldan ince. Sen benim fâni varlığında konak tutmaya tenezzül gösteresin de ben beş günlük ömrümü senden sakınayım! Bilirim ki kadının şanı şerefi ancak senin ülken uğrundaki savaştadır. İşte ant içerim, yaşadıkça sana kulluk edeceğim." (s. 140, 141) Kutsal bir duygu olan aşkın öznesi konumundaki Zühre, aşk sultanının bir kuludur, nesnesi olan Sinan ise bu duygunun bir aracısı durumundadır. Zühre, bu kutsal aşk yorumunu Sinan vasıtasıyla ancak Sinan'ın aşkından bağımsız bir duygu deneyimi olarak yaşar.

"Kadıköyü'nün Romanı"nın âşığı Necdet içinde aşkı, kendisinin ve Bedriye'nin şahsından bağımsız üçüncü bir varlık olarak araya girer. Necdet'in arkadaşı Orhan, aşk ıstırabı çeken Necdet'in karşılıksız aşkıdan kurtulması için Necdet'i Bedriye'den soğutmak ister. Bedriye'nin kendisine karşı herhangi bir hissi olmadığını, hatta yüzük meselesinde kendisinden çok çirkin bahsettiğini dile getirir. Ancak Necdet için aşkıdan vazgeçmek mümkün değildir. Çünkü "Bir o var, bir de ben varım. Bir de ikimizden ayrı müstakil bir şahsiyet, bir kuvvet var: Sevme. Sevmenin onunla ve benimle alâkası yoktur. Dedim ya ayrı bir varlık." (s. 160,161). Necdet'in bu cevabıyla müstakil bir varlık olarak algıladığı aşk "kalbine doğrudan doğruya Allah'tan gelen bir ilham", "gizli mâbed"de tutulması gereken "mukaddes" bir varlıktır (s. 141).

Sonuç

Cumhuriyet döneminde yazılan aşk romanlarında ister muhafazakâr ister Kemalist kimliğe sahip olsun yazarlar, oluşturdukları aşk tanımları ve bu aşkı yaşayan kadın ve erkek kahramanlar aracılığıyla Batılı, seküler ve madde planında yazılan bir aşk tasarımı sunarlar. Yazarların muhafazakâr çizgide oluşu, aşka yüklenen anlamlara manevi bir boyut katsa da kahramanların yaşadıkları aşk deneyimleri beşerî aşk çizgisinde devam eder. Yazarların manevi olarak aşka yüklediği kutsallık anlamı, kimi zaman yön değiştirerek ilahi aşka doğru bir serüvene dönüşür ancak bu dönüşüm gerçekleşene kadar aşk bireysel mutluluğu hedefleyen tek kutsal olur. Dolayısıyla yazarlar romanlarında beşerî aşk düzleminde her şeyin

üstünde, hayatın nihai anlamı olan bir değer alanı oluşturarak bu aşka yoğun anlamlar yüklemişlerdir. Ancak şunu da söylemek gerekir ki aşkın kutsal olarak tanımlanması bir yandan dönemin atmosferinden beslenirken öte yandan aşk duygusunun bizzat kendisinin ilahi aşkla beşerî aşkın insani deneyim olarak benzer süreçlerle deneyimlenmesinden de kaynaklanır. Çünkü Freud'un da belirttiği gibi duyguları bilimsel olarak tanımlamak yani onları somut bir olgu olarak ele almak bazı zaman mümkünse de çoğunlukla zordur. Freud, bu gibi durumlarda duyguyu tanımlamanın tek yolunun bahsi geçen duyguya "çağrışım olarak en yakın imge"ye başvurmakla mümkün olduğunu söyler (2014, s. 26). Safiye Erol, Samiha Ayverdi, Sabahattin Ali gibi yazarlar insani deneyimin bu kesişme noktasından aşkı yorumlamışlardır. Ancak aşkın kendisine bu kesişmeyle yorumlanan ama sadece bireysel boyutta kalan bir yorum getirmişlerdir. Dolayısıyla ele aldığımız romanlarda aşkı yaşayan karakterlerin sevgili aracılığıyla aşka biçtiği değerler, yüklediği anlamlar, aşkı tasavvurları, aşk deneyimini eyleme dönüştürmeleri ve bunların kavramsal düzeyde çözümlenmesi bize aşkın mahiyetini verecektir. Solomon'un söylediği gibi duyguların bir tarihi vardır. Zaman içerisinde aşkın deneyimlenmesi, kavramlaştırmalar yani ona yüklenen anlamlar ve değişen fikirlerle beraber farklılaşır ve yaşanan döneme ait bir aşk algısı kurar (2007, s. 208, 209). Nitekim 1872-1900 yılları arasında yazılmış Osmanlı-Türk romanlarında aşka yüklenen ahlaki, yüce ve mistik bir form olma algısı; sonraki süreçlerde devam eden bir aşk fikri olsa da Cumhuriyet dönemi romanlarında aşk duygusunun önüne geçen ve kadın erkek ilişkilerini şekillendiren milli duygulara eşlik eden bir aşk tasarımı ve aşkın her şeyden üstün bir değer olarak sunulması söz konusudur.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1998). Cumhuriyet devri Türk edebiyatı. *Türk Dünyası El Kitabı III. Cilt, Edebiyat (Türkiye)*, 661-719.
- Atalay, K. (2019). *Türk'e tapmak. Seküler din ve iki savaş arası Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, E. (2002). 1872-2000 Yılları arasında yazılan Türk romanları bibliyografyası. *Hece, Türk Romanı Özel Sayısı*, 6S, 816-841
- Aydın, H. (2013). *Mitos'tan logos'a eski Yunan felsefesinde aşk*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Ayverdi, S. (2014). *Ateş ağacı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayverdi, S. (2014). *Son menzil*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Freud, S. (2014). *Haz ilkesinin ötesinde ben ve id*. (Çev: A. Babaoğlu). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berkant, M. T. (1940). *O. ve kızı*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- Berkant, M. T. (1943). *Perdeler*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- Celal, P. (1941). *Ana-kız*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- Celal, P. (1944). *Aşkın doğuşu*. İstanbul: Semih Lûtfi Kitabevi.
- Erol, S. (2003). *Kadıköyü'nün romanı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Erol, S. (2006). *Ülker fırtınası*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Erol, S. (2008). *Ciğerdelen*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Gasset, J. O. Y. (2005). *Sevgi üstüne* (Çev: Y. Salman). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karakurt, E. M. (1940). *İlk ve son*. İstanbul: Semih Kitap Evi.
- Karakurt, E. M. (1943). *Sokaktan gelen kadın*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- Karay, R. H. (2015). *Yezidin kızı*. İstanbul: İnkilâp Yayınları.
- May, S. (2014). *Antik çağdan modern dünyaya aşkın tarihi* (Çev: Y. Seber). İstanbul: Everest Yayınları.
- Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet dönemi edebiyatı (1923-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, Z. (2014). *Cumhuriyet dönemi dinî hayat (1938-1950)* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Pines, A. M. (2015). *Âşık olmak* (Çev: M. Y. Uluengin). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Reik, T. (2006). *Aşk ve şehvet üzerine. Romantik ve cinsel duyguların psikanalizi 1* (Çev: A. Kılıçoğlu). İstanbul: Say Yayınları.
- Ali, S. (2016). *İçimizdeki şeytan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti. Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saraçgil, A. (2005). *Bukalemun erkek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schimmel, A. (2012). *İslamın mistik boyutları*, (çev: E. Kocabıyık). İstanbul: Kabbacı Yayınevi.
- Singer, I. (2013). *Aşk felsefesi* (Çev: A. C. Altınkanat). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Solomon, R. C. (2007). *Duygulara sadakat. Hislerimiz gerçekte bize ne anlatıyor?* (Çev: F. Çoban). Ankara: Nika Yayınevi.
- Şeker, K. (2000). *İnönü dönemi kültür hayatı (1938-1950)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Şenderin, Z. (2015). *Safiye Erol'un romanlarında manevi olgunlaşma yolunda aşk ve sembolik dil*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Yalçın, A. (2006). *Siyasal ve sosyal değişmeler açısından cumhuriyet dönemi Türk romanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

